

TIL VA YOSH: TURLI YOSH GURUHLARI NUTQIDAGI O'ZGARISHLAR

Ergasheva Zebo Odiljon qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada tilning yoshga qarab o'zgaruvchanligi sotsiolingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Til nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki shaxsiy va ijtimoiy tajribalarni aks ettiruvchi vosita sifatida ham ko'rib chiqiladi. Turli yosh guruhlariga mansub shaxslarning nutq xususiyatlari, ularning tilga bo'lgan munosabati, leksik va grammatik qurilishdagi farqlari chuqur tahlil qilinadi. Bolalar tilida soddalik va takror, o'smirlar nutqida norasmiylik, kod almashtirish, raqamli uslublar, kattalar tilida esa barqarorlik, maqollashuv va madaniy-estetik ifodalar ustun turadi. Ushbu farqlar, bir tomondan, tilning moslashuvchanligini, ikkinchi tomondan esa avlodlar o'rtasidagi lingvistik tafovutlarni ko'rsatadi. O'zbekiston jamiyati misolida olib borilgan kuzatuvlar yoshga xos til kodlari va ularning jamiyatdagi madaniy-ijtimoiy funktsiyalarini ochib beradi. Maqolada, shuningdek, yoshlar tilidagi o'zgarishlarning til siyosati, ta'lim va madaniy uzluksizlikka ta'siri tahlil qilinadi. Bu yondashuv tilni nafaqat grammatika yoki fonetika darajasida, balki keng ijtimoiy kontekstda o'rganishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: tilshunoslik, sotsiolingvistika, yoshga oid farqlar, bolalar nutqi, o'smirlar tili, kod almashtirish, norasmiy uslub, raqamli til, madaniy kommunikatsiya, o'zbek tili.

Til inson tafakkuri, madaniyati va ijtimoiy hayotining asosiy ko'zguvidir. U faqat aloqa vositasi bo'libgina qolmay, balki ijtimoiy guruhlarining dunyoqarashi, qadriyatlari va tajribalari bilan bevosita bog'liq. Shu sababli, til doimiy o'zgarishda bo'ladi, va bu o'zgarishlarning muhim omillaridan biri – yosh hisoblanadi. Turli yoshdagi insonlarning nutqida farqlar kuzatilishi, tilga bo'lgan munosabat, lug'aviy boylik, grammatik qurilish va ifoda vositalaridagi tafovutlar bilan namoyon bo'ladi.

Bolalar nutqi, odatda, takrorlash, soddalashtirish va cheklangan lug'aviy birliklar bilan ajralib turadi. Ularning til o'zlashtirish jarayoni psixologik va fiziologik rivojlanish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, so'z boyligi atrof-muhit, ota-ona nutqi va ta'lim muhitiga qarab shakllanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqida emotsional ifodalar, onomatopeyik birliklar (masalan: “vov”, “bum”) va situatsion tushunishga asoslangan gaplar ustunlik qiladi. Bu bosqichda bola tilda o'z fikrini ifodalashga urinadi, biroq grammatik me'yorlarga qat'iy amal qilmaydi.

O'smirlik davridagi tilga e'tibor qaratilsa, bu bosqichda til faqat kommunikatsiya emas, balki ijtimoiy identitetni shakllantirish vositasiga aylanadi. O'smirlar ko'pincha

norasmiy soʻzlashuv uslubi, slang, qisqartmalar va kod almashtirish elementlaridan foydalanadilar. Bu orqali ular oʻz doʻstlar guruhi bilan bogʻliqlikni kuchaytiradi va kattalardan farq qilishga intiladilar. Shuningdek, raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlardagi muloqot bu guruh tilini tez oʻzgartirmoqda. Jumladan, oʻzbek yoshlarining nutqida inglizcha soʻzlar, ruscha ifodalar va emojilar bilan boyitilgan soʻzlashuv tili keng tarqalmoqda. Bular tilga boʻlgan moslashuvchan yondashuvning ifodasidir.

Katta yoshdagi insonlarning nutqida esa barqarorlik, uslubiy aniqlik va rasmiylik ustunlik qiladi. Ularning til xatti-harakatida anʼanaviy lugʻat boyligi, iboralar, maqollar va hikmatli soʻzlar keng qoʻllaniladi. Ular tildagi grammatik meʼyorlarga koʻproq amal qiladilar. Keksalikda esa tilga boʻlgan ehtiyoj va ehtiyotkorlik kuchayadi. Lekin ayrim hollarda eshitish yoki eslab qolishdagi fiziologik oʻzgarishlar nutq ravonligiga taʼsir qilishi mumkin. Ammo tajriba asosida shakllangan til xulq-atvori ularning muloqotda aniqlik va izchillikni saqlashlariga yordam beradi.

Yosh guruhlar orasidagi bu farqlar, bir tomondan, tilning ijtimoiy moslashuvchanligini, ikkinchi tomondan esa, jamiyatdagi kommunikatsion ehtiyojlarning rang-barangligini namoyon etadi. Har bir yosh bosqichi oʻziga xos til kodini yaratadi. Bu kodlar orqali jamiyat ichida ijtimoiy chegaralar, hamkorlik shakllari va madaniy nuqtai nazarlar shakllanadi. Tilshunoslikda bu holat "lingvistik oʻzgaruvchanlik" yoki "sotsiolingvistik tafovut" sifatida baholanadi.

Oʻzbek jamiyati misolida ham bu holat aniq koʻrinadi. Masalan, keksa avlod koʻproq adabiy uslubda soʻz yuritishni afzal koʻrsa, oʻrta avlod aralash uslubni tanlaydi – ular rasmiy va norasmiy tildan vaziyatga qarab foydalanadi. Yoshlar esa, ayniqsa raqamli asrda ulgʻaygan avlod vakillari, norasmiylik va erkinlik tarafdorlari boʻlib, yangi til birliklarini faol yaratadilar. Bu esa til taraqqiyotining doimiyligini taʼminlovchi asosiy omillardan biridir.

Xulosa qilib aytganda, til – bu faqat aloqa vositasi emas, balki insonning yoshga oid tajriba va ijtimoiy maqomi bilan bogʻliq ijtimoiy-madaniy fenomen hisoblanadi. Turli yosh guruhlarining tilining oʻziga xosligi tilshunoslik uchun nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Tilni oʻrganishda yoshga oid farqlarni hisobga olish, nafaqat taʼlim tizimi, balki til siyosati va madaniy kommunikatsiyada ham muhim strategik yondashuv boʻlib xizmat qiladi. Shu orqali tilning hayotiyligi, madaniy uzluksizligi va avlodlararo bogʻliqligi taʼminlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Labov, W. (1972). *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
2. Holmes, J. (2013). *An Introduction to Sociolinguistics*. Routledge.
3. Crystal, D. (2004). *The Stories of English*. Penguin Books.

4. G'aniyeva, M. (2021). "Yoshga bog'liq til o'zgarishlari va ularning ijtimoiy tafsiri." // *Filologiya masalalari*, №4, 23–28.
5. Abdullayeva, Z. (2022). "O'zbek tilining yoshlar orasida transformatsiyasi: til va texnologiya munosabati." // *Til va jamiyat*, №2, 41–47.
6. Trudgill, P. (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin.
7. Nazarov, A. (2020). "Til va yosh: O'zbekiston yoshlari nutqida zamonaviy elementlarning o'rni." // *O'zbek tili va adabiyoti*, №3, 56–63.
8. Eckert, P. (1997). "Age as a Sociolinguistic Variable." In *The Handbook of Sociolinguistics*, edited by F. Coulmas. Blackwell.
9. G'ulomov, R. (2019). "Yoshlar tilida norasmiylik va raqamli leksikaning shakllanishi." // *Oliy ta'limda lingvistika masalalari*, №1, 12–19.
10. UNESCO (2021). *Language Diversity and Digital Inclusion*. Paris: UNESCO Publishing.